

SERMAYENİN DEĞERSİZLEŞMESİ VE TÜRKİYE'DE 2008-2009 KRİZİNDE GERÇEKLEŞEN ŞİRKET İFLASLARININ ANALİZİ

Araş.Gör. Dr.Berna UYMAZ*

ÖZET

İflas konusu, gerek krizin olumsuz bir sonucu olarak, gerekse aynı zamanda krizin ötelenmesinin bir yolu olarak tanımlanabilmektedir. Kriz dönemlerinde iflasları erteleyen veya engelleyen ilgili maliye ve para politikaları, üretkenliği düşük firmaların faaliyetlerine devam etmelerini sağladıkları ölçüde, krizin sürmesine de neden olabilmektedirler. Bu çerçevede krizler nedeniyle yaşanan iflasların iktisadi olarak etkilerinin analizi, kriz sürecinin işleyişini anlamayı da sağlamaktadır. Makalede sözkonusu teorik çerçeve, 2008/2009 krizinde Türkiye için analiz edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kriz, Krizin Ötelenmesi, İflas

ABSTRACT

Bankruptcy can be defined both as a negative result of a crisis and at the same time as a way of postponing the crisis. Fiscal and monetary policies postponing or preventing bankruptcies during the crisis can be a cause of a continuation of the crisis, if they provide low productivity firms to continue their activities. In this framework an analysis of the economic effects of bankruptcies in crises provides also an understanding of a functioning of the crisis process. In the article the theoretical framework in question is analyzed for the 2008/2009 crisis in Turkey.

Keywords: Crisis, Postponing the Crisis, Bankruptcy

* İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Bölümü

GİRİŞ

2007'de ABD'de başlamış olan son küresel krizden çıkabilmek için uygulanmış olan farklı iktisadi politikaların sonuçları günümüzde görünür hale gelmiştir. Bunların arasından krizin etkilerini azaltmak için uygulanana bazı maliye ve para politikaları bireysel sermayedar açısından olumlu etkiler doğurmuştur ancak, sözkonusu politikalar krizin tekrarlanması ve kapitalist sistemin gelişimi açısından analiz edildiğinde ise, bunların olumsuz etkileri görülebilmektedir. Sözkonusu çelişkinin en önemli nedeni, sermayedarın kişisel sermaye birikimi hedefi ve bu amaca yönelik politikaları ile bir bütün olarak sermaye birikimi sürecinin sorunsuz işleyişi için gerekli olan koşullar arasındaki farklılıktır. Makalede krizlerden çıkmada uygulanan sözkonusu politikaların krizin gidişatını şekillendirmedeki etkileri ve uzun dönemde neden olabilecekleri çelişkili sonuçlar yorumlanacaktır.

Krizi ötelemeye kullanılmakta olan politikaların sonuçlarının yorumlanması, krizin tanımlanma şekline bağlı olarak farklılık göstermektedir. Bu nedenle makalede öncelikle krizin tanımı yapılacak; krizin ötelenmesine yönelik yöntemler ifade edilecektir. Bunların arasından "sermayenin değersizleşmesinin gerekliliği" konusu ayrıntılı olarak analiz edilecek ve konu hakkında bazı ülkelerdeki örnek politikalar incelenecektir. Teorik çerçevede ifade edilenler, makalenin son bölümünde Türkiye açısından analiz edilecektir.

I. KRİZİN TANIMI

Rekabette başarılı olabilmek için teknoloji yoğun üretime geçilmesi gereklidir. Bunun sonucunda makineleşme artmakta; emeğin üretimdeki payı (d), değişmez sermayeye (s) oranla azalmakta ve bu durumun göstergesi olarak sermayenin organik bileşimi yükselmektedir¹. Ancak artı-değerin tek kaynağı emek olduğundan ve makineleşmeyle üretimdeki emeğin

payı makinelere oranla azaldığından, üretilen her meta başına düşen artı-değer de azalmaktadır. Dolayısıyla kullanılan teknoloji yaygınlaştıkça, eğer makineleşme nedeniyle gerçekleşen üretkenlikteki artış, sermayenin organik bileşiminde neden olduğu yükselmeyi telafi edemezse, ortalama kâr oranları düşme eğilimine girmektedir. Oysa kâr oranı, sermaye birikiminin temel faktörüdür. Bireysel kapitalist için rasyonel olan sermayenin organik bileşiminin yükselmesi (makineleşme) rekabet nedeniyle diğer üreticilere de yayıldığına, uzun dönemde ortalama kâr oranı aşağıya çekilmektedir (Savran, 1988: 47; Harman, 2007 ve Shaikh, 2005: 183). Dolayısıyla kârlılığın zaman içindeki seyri, sermayenin iki oranı (artı-değer oranını ve sermayenin organik bileşimini) nasıl belirlediğine bağlı olarak değişmektedir (Tonak, 2009: 32). Bu kapsamda kriz, ortalama kâr oranlarındaki düşme nedeniyle sermaye birikiminin tıkanması olarak tarif edilebilmektedir.

Sermaye birikimi krizini ele alırken biri basit "sınai çevrimler"; diğeri ise sınai çevrimlerin şiddetini, yoğunluğunu ve sıklığını belirleyen bir salınımı ifade eden ve ortalama kâr oranlarının hareketi ile ekonomi dışı faktörlerin birlikte işleyişine bağlı olan "uzun dalgalar"dan söz etmek gerekmektedir.

Sınai çevrimler, uzun dalgaların içinde yer alan kısa süreli dalgalanmalardır. Bunlar, sabit sermayenin yenilenme ritmini yansıtmaktadırlar. Sınai çevrimin uzunluğu, sabit sermayenin ömrüne, yani sabit sermayenin kütleli biçimde yenilendiği döneme bağlıdır. Uzun dalgalar teorisi ise, sermaye birikimi veya aynı şekilde kâr oranı teorisidir (Mandel, 1986: 33, 18).² Uzun dalgalar, kâr oranlarının hareketine bağlıdır. Dünya çapında genel kâr oranlarının yükseldiği genişleyici bir uzun dalgadan tersi yöndeki duraklayan bir uzun dalgaya geçiş, yani krize giriş üretim tarzının hareket yasalarıyla belirlenmektedir ve genellikle yeni üretim tekniklerinin (teknolojik devrimlerin) genelleşmesiyle, yeni ürünlerin fiyatlarının düşmesine paralel olarak ortalama kâr oranının da düşmesiyle gerçekleşmektedir. Ancak tersi durumda, duraklayan bir uzun dalgadan genişleyen bir uzun dalgaya geçiş, yani uzun

¹ İnsangücünün yerini sırf fiziksel olarak makinelerin alması, sermayenin organik bileşiminin arttığına doğru bir göstergesi değildir. Sözkonusu kavram fiziksel özelliklerle değil, değer ilişkileriyle ilgilidir. Sermayenin organik bileşimi, sanayi işçilerinin ücret ödemelerine (değişir sermaye) karşın kullandığı makine fiyatı, hammaddelerin ve enerji maliyetlerinin toplamının oranını ifade etmektedir (Mandel, 1986: 75, 76).

² Mandel (1986: 93 - 94), 1778 yılından itibaren 6 uzun dalga varlığını belirtmiş ve sonuncusu olarak içinde bulunduğumuz, 1967'den itibaren süren, aşağı salımlı uzun dalgayı tanımlamıştır.

dalganın depresyon döneminden çıkmada kâr oranlarının rolü, otomatik olarak işlev görmemektedir (Mandel, 1986: 27, 77). Dolayısıyla uzun dalgalar yani kapitalist gelişme eğrisi, sadece ve otomatik olarak kapitalist üretim şeklinin iç işleyiş mekanizmalarıyla değil; ayrıca devrimler, savaşlar, teknikteki değişimler, yeni doğal kaynakların keşfi gibi düzenli olmayan ve ekonomi dışı faktörlerin de etkisiyle biçimlenmektedir (Mandel, 1986: 27 ve Troçki, 2000 [1923]: 310).

II. KRİZİN ÖTELENMESİ

Genel olarak ortalama kâr oranındaki düşme eğilimine bağlı krizin ötelenmesi için sermayenin üç imkanı bulunmaktadır. Bunlar (Moseley, 2006: 264):

- a- İşçi başına düşen kârı, yani artı-değer oranını yükseltmek (mutlak ve nispi sömürü),
 - b- Üretken olmayan emeğin üretken emeğe olan oranını düşürmek,
 - c- İşçi başına düşen sermayeyi azaltmak, yani sermayenin değersizleşmesidir.
- a- Sözkonusu yöntemlerden ilkinde sözedilen mutlak artı-değer üretimi, sadece işgününün uzatılmasıyla artırılabilirken; nispi artı-değer üretimi, işin teknik sürecinin ve toplumsal bileşimin değişikliklerine de bağlıdır (Marx, 2004: 485).
- b- Kapitalist sistemde bir emeğin üretken emek sayılabilmesi için ücretli emek olması, artı-değer üretmesi ve üretimin dönüştürücü bir faaliyetini yerine getirmesi gereklidir (Mohun, 2006: 61, 62). Bu nedenle kapitalist sistemde üretken olmayan emek (örneğin hizmet veya finans sektöründeki emek) ve üretken emek arasındaki oran, artı-değerin, dolayısıyla da kâr oranının üzerinde etkilidir.

c- Kâr oranlarının düşme eğilimi, sadece artı-değer oranını artırarak veya üretken emeğin istihdamdaki payını yükselterek telafi edilememektedir. Bunlara ek olarak değişmez sermayenin azalmasıyla sermayenin organik bileşiminin düşürülmesi, yani kâr oranının yükselmesini sağlayıcı olarak “sermayenin değer kaybetmesi” gerekliliği (Moseley, 2007: 7) ayrıca dikkate alınmalıdır. Kâr oranını artırmanın yöntemlerinden üçüncüsü olan işçi başına düşen sermayeyi azaltarak

değersizleşmenin temel yolu, kârlardaki düşüş ve borçlardaki artış sonucunda yaşanan firma iflasları aracılığıyla oluşmaktadır.

“Sermayenin değersizleşmesi”, toplam sermayenin düşük üretkenlikte çalışan kesimlerinin yukarıda sözü edilen iflaslar sürecinde üretimden ayrılmasıyla üretkenliğin artırılmasına yolaçmaktadır. Nominal/gerçek değersizleşme, kısmi/genel değersizleşme ve sınıf/mali sermayenin değersizleşmesi, krizin seyri üzerinde etkilidir (Savran, 1988: 49). Faaliyetlerini sürdürebilen firmalar, iflas eden firmaların üretken varlıklarını çok düşük fiyattan satın alma ve bu yolla işçi başına düşen sermaye yatırım miktarını azaltıp, kâr oranını yükseltme olanağı bulabilmektedirler (Moseley, 2006: 265). Bireysel kâr oranını yükseltmeye çalışan her kapitalist, üretkenliği artırarak rekabet etmek amacıyla yeni teknolojilere ve makineleşmeye geçer. Hem diğer tüm metalar gibi değişmez sermayenin değersizleşmesi hem de krizde ücretlerin düşmesi, kâr oranını yükseltici etkiye sahiptir. Değersizleşme nedeniyle değişmez sermayedeki düşüş, ücretlerdeki düşüşten fazla ise sermayenin organik bileşimi düşmektedir. Üretimden çekilen bir grup sermaye neticesinde, üretime devam eden sermayeler böylece tekrar artı-değeri artırıp, ona el koyarak değerlendirilmektedir. Böylece süreç kendi sınırları içerisinde, sermayenin organik bileşimi ile kâr oranı arasındaki etkileşime bağlı olarak, yeniden üretime devam etmektedir (Sweezy, 1970: 152-154). Bu nedenle sermayenin organik bileşimini düşürmenin ve kâr oranını tekrar yükseltebilmenin bir yolu, krize girmek ve krizin neden olduğu gelişmelerle sermayenin değersizleşmesini sağlamaktır. Değersizleşme, tekil kapitalistin durumunu kötüleştirirken; bir bütün olarak sistemin gelişimini güvence altına almaktadır (Grossman, 2003: 96).

III. SERMAYENİN DEĞERSİZLEŞMESİNİN ÖNLENMESİ

Yukarıda ifade edildiği üzere sermayenin değersizleşmesi konusu, hem kriz nedeniyle yaşanan olumsuz bir olay olarak ifade edilmektedir; hem de aynı zamanda ilerleyen süreçte krizleri ötelenmenin bir yolunu sunduğu için dünya çapında sermaye birikimi açısından olumlu bir gelişme olarak nitelendirilmektedir.

Sözkonusu sermayenin değersizleşmesi süreci, sadece şirket iflasları ve buna bağlı üretim düşüşü ile işsizlik artışı şeklinde olumsuz bir gelişme olarak görüldüğünde, kriz dönemlerinde sözkonusu iflasların engellenmesi hedeflenmekte ve şirketleri korumaya yönelik politikalar uygulanmaktadır. Bu durum ise sermayenin değersizleşmesinin ertelenmesine neden olmakta ve sürecin ortalama kâr oranlarını yükseltme açısından işlevini ertelemektedir.

Özellikle az gelişmiş ülkelerde dar bir pazar için üretim yapan küçük ölçekli, düşük üretkenlikte çalışan sanayi dallarının dış pazarlarda devletçe desteklenmesi, dünya çapında üretkenliğin düzeyini düşürmekte ve sözkonusu dallarda sermayenin organik bileşimine bağlı düşük üretkenlikte çalışma, kâr oranlarının düşme eğilimini artırmaktadır (Savran, 1988: 53). Dolayısıyla kriz dönemlerinde dünya pazarlarının korumacılık aracılığıyla ulusal pazarlar halinde bölünmesi ve bu yöntemle sermayenin ulusal bazda birikiminin hedeflenmesi, küresel bazda sermayenin değersizleşme sürecini durdurmaktadır. Oysa yukarıda ifade edildiği üzere ortalama kâr oranlarının düşmesi neticesinde büyük miktarda sermayenin değersizleşmesinin yaşanması için iflaslara ve krize ihtiyaç vardır. Üretkenliği düşük firmaların devlet tarafından iflastan kurtarılması, geçerliliğini yitirmiş üretim araçlarının ortadan kalkmasını (değersizleşme) engellemektedir (Katz, 2004: 41).

Böylece düşük üretkenlikte çalışan sermaye gruplarının devlet politikalarıyla korunması, iç piyasalarda para bolluğu yaşanması durumunda enflasyon veya stagfasyona neden olmakta ve dış pazarlarda ise düşük rekabet güçleri nedeniyle, söz konusu sermayelerin korunduğu ülkelerde dış ödemeler açıkları oluşmakta ve dış borçların artışına yönelik sorunlar ortaya çıkmaktadır. (Savran, 1988: 56-62).

Aşağıdaki **Tablo 1**'de 2007 itibarıyla yaşanan son küresel krizin hemen başlangıcında ülke bazında uygulanan veya uygulanacağı ifade edilen önlemlerin bazıları görülmektedir.

Tablo 1: Ülkelerdeki Bazı Temel Kriz Önlemleri

	ABD	Almanya	Avustralya	Endonezya	Fransa	G.Kore	İngiltere	İsviçre	İtalya	İzlanda	Japonya	Maceristan	Rusya	Türkiye
MB likidite desteği	x	x	x	x	x	x	x	x	x		x	x	x	x
Faiz indirimi	x	x	x		x	x	x	x	x	x	x	x		x
Banka borçl. tam/kısmi garanti	x	x	x		x	x	x		x	x			x	
Sermaye Enjeksiyonu	x	x			x		x	x	x	x	x		x	
Kamulaştırma	x						x		x	x			x	

Kaynak: G-20 Çalışma Grubu Raporundan aktaran (TCMB, 2008: 4)

Tablo 1'deki önlem politikalarını örneklendirmek açısından bazı ülkelerdeki uygulamaların analizi gereklidir. Örneğin 2008 krizinde İsveç'in otomotiv sektörüne yönelik hazırladığı kurtarma paketi; Fransa'nın otomobil üreticilerine 6 milyar Euro destek sağlaması ve bunun karşılığında istihdam ve üretimlerini ülke dışına taşımamalarını istemesi; İtalya'nın zarar eden havayolu şirketini diğer ülkelerin şirketlerine satmaması; İspanyol hükümetinin vatandaşlarını İspanyol malı tüketmeye davet etmesi; İngiltere'nin yabancı işçilerin istihdamına tepki göstermeye başlaması korumacılık uygulamalarından bazılarıdır. Finans sektöründeki gelişmelere dikkat çekilen son krizde ABD'de 2008 yılında bazı finans şirketlerinin yükümlülüklerine Hazine garantisi getirilmiş; ABD Hazinesi fon sağlayarak bazı şirketlerin kontrolünü devralmış; Fed'in sağladığı özel kredi imkanı ve ABD Hazinesi'nin yaptığı sermaye yatırımı ile bazı şirketler iflastan kurtarılmış; ABD mevduat sigorta fonu (FDIC) tarafından bazı bankalar devralınmış veya aktiflerinin belli bir oranına devlet garantisi verilmiştir. Avrupa'da ise özellikle Benelüks ülkelerinin yoğun müdahaleleri görülmektedir. 2008 yılının Eylül ayında Belçika, Hollanda ve Lüksemburg hükümetleri bir bankaya sermaye enjeksiyonu yapmış ve hisseleri devralmıştır. Bu işlemler sonucunda, Belçika hükümeti % 11,6 ile Euro bölgesinin en büyük mevduat tabanına sahip hale gelen sözkonusu bankanın en büyük hissedarı olmuştur. Ayrıca Fransa, Belçika ve Lüksemburg Hükümetleri başka bir bankaya yine Eylül 2008'de toplam 6,4 milyar Euro sermaye enjeksiyonu yapmış ve bankanın tüm borçlarına 1 yıl süreyle garanti vermiştir. Kurtarma operasyonunun ardından Belçika

Devleti sözkonusu bankanın % 25,5 hisseye sahip hale gelmiştir. İngiltere’de ise krizin derinleşmesiyle finansal sektöre destek paketi sağlanmış; aktiflerine göre ülkenin en büyük 9. bankası kamulaştırmış ve İngiltere’nin en büyük ipotek sağlayıcıları konumundaki 2 bankanın İngiliz Hükümeti’nin kurtarma paketinden 17 milyar GBP sermaye desteği alacağı belirtilmiştir. İsviçre Hükümeti de hızlı fon çekilişine maruz kalan bir finans kuruluşuna 6 milyar CHF tutarında sermaye enjeksiyonu yapmaya ve bankanın bilançosunda bulunan sorunlu aktiflerin azami 60 milyar CHF’lik kısmını merkez bankası tarafından desteklenecek özel bir fona aktarmaya karar vermiştir (TCMB, 2008: 3-4).

Bu kapsamda Türkiye’de de kriz dönemlerinde uygulanan ilgili para politikaları (sermaye transferi veya düşük faizli krediler gibi) ve ilgili genişletici maliye politikaları (vergi teşvikleri-mali yardımlar vb.) aracılığıyla korumacılık veya örneğin “İstanbul Yaklaşımı”³, “sicil affı”⁴ veya “iflasın ertelenmesi”⁵...vb.

³ 2001 krizi sonrasında “İstanbul Yaklaşımı” olarak tanımlanan “finansal yeniden yapılandırma programı”, almış oldukları kredileri ödemede sıkıntı çeken reel sektörde faaliyet gösteren ancak ekonomiye katma değer yarattığı düşünülen firmaların faaliyetlerini devam ettirmelerine yönelik programdır. Çerçeve antlaşmayı imzalayarak yeniden yapılandırılan firmalara vergi avantajları ve teşvikleri de sağlanmıştır (Sipahi, 2003: 118, 125).

⁴ Yerine getirilemeyen yükümlülükler nedeniyle, kişi ve firmalara ait olumsuz kayıtlar Merkez Bankası bünyesindeki risk merkezinde toplanmakta ve buradan bankalara bilgi sağlanmaktadır. Bu kayıtlar, kredilendirme ve çek hesabı açma işlemlerinde, kredi talebinde bulunan kişi ve kurumların daha önceki çek, senet ve kredi kartı ödeme kabiliyetlerine ilişkin bilgi içermektedir. Bu sistemle bankaların müşterilerinin kredi değerliklerinin ölçülmesi ve böylece kredi verme kararlarına yardımcı olunması hedeflenmektedir. Ancak bu sistem, örneğin mevcut kredi kartı borcunun başka banka ve finans kurumlarından elde edilebilecek daha uygun kredilerle yapılandırılması veya ödenmesi alternatifini ortadan kaldırmaktadır. Bir yeniden yapılandırmanın önünü açan “sicil affı”, sözkonusu kayıtların silinmesini ve yeni kredi imkanlarına kavuşulmasına imkan verme amacıyla geliştirilmektedir (Çolak: 2009).

⁵ “İflasın Ertenilmesi” kavramı, Türk Ticaret Kanunu’nun 324. maddesinde ve 4949 sayılı Kanunla 2004 sayılı İcra İflas Kanunu’nda yapılan değişiklikler ile hukukumuza girmiştir. İflasın ertelenmesiyle, yani şirketin varlığının sona ermesinin ertelenmesi, borca batık olan (pasifleri aktiflerinden fazla olan) sermaye şirketlerinin veya kooperatifin mümkünse iyileştirilerek ticari hayatına devam etmesi ve böylelikle iflasların engellenmesi öngörülmüştür. İflasın ertelenmesi, mahkeme tarafından atanacak bir kayyım nezaretinde ve belli bir süre zarfında şirketlerinin veya kooperatiflerin mali durumlarının düzeltilerek iflastan kurtulmalarını sağlamak amacıyla düzenlenmiştir. İflasın ertelenmesi sürecinde mahkeme tarafından öncelikle ihtiyati tedbir kararı verilerek şirket

iflasların yaşanmasını engelleyen yöntemler, sermayenin değersizleşmesi sürecini durdurmakta ve özellikle üretken olmayan sermayenin de faaliyetini sürdürmesine olanak sağlandığı için ortalama kâr oranlarının düşme eğilimine bağlı olan krizi şiddetlendirmektedirler.

Kriz, sermaye birikiminin tıkanması ve genişletilmiş-yeniden üretim sürecinde bir duraklamadır (Mandel, 2008: 321); aynı süreç diyalektik biçimde tanımlandığında kriz, yeniden üretimin hem tıkanması, hem de yeniden üretimin bir biçimidir (Savran, 1988: 41). Yukarıda ifade edildiği gibi özellikle krizin neticesinde oluşan sermayenin değersizleşmesi konusu, beraberinde ortalama kâr oranlarının yükselmesine imkan sağlayan gelişmeleri de getirdiğinden, krizin ötelenmesi için yaşanılması gereken çelişkili bir süreçtir.

IV. TÜRKİYE’DE KRİZLERDE SERMAYENİN DEĞERSİZLEŞMESİNİN ANALİZİ

Teorik çerçevesi yukarıda sunulmuş olan konu aşağıda, ampirik veriler aracılığıyla Türkiye ekonomisi için sınanacaktır. Buna göre öncelikle Türkiye’de yaşanmış olan krizlerde, krizin ötelenmesi yöntemlerinden biri olan sermayenin değersizleşmesi olgusu kurulan-kapanan işyeri istatistiklerini gösteren veriler aracılığıyla analiz edilecektir. Makalenin son kısmında ise özellikle 2008-2009 krizi sürecinde sermayenin değersizleşmesinin gelişimi, sektörel ayrıntıları ve büyüklüğü araştırılacaktır.

Analizde kullanılacak olan “Şirket, Kooperatif ve Ticari Ünvanlı İşyeri İstatistikleri” hakkındaki veriler⁶, 2009 yılına dek Türkiye Ulusal İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından ve sonrasında ise Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) tarafından hazırlanmışlardır. Sözkonusu veriler, Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsalar Birliği’nin günlük olarak çıkardıkları Türkiye Ticaret Sicil Gazetesi’ndeki kayıtlardan oluşturulmuş olan istatistik ve raporlardan

aleyhindeki takipler durdurulmakta, şirket malları korumaya alınmaktadır. Bu şekilde davacı şirket mallarının satışları önlenmekte ve şirketin faaliyetine devam etmesi sağlanmaktadır (Aksayoglu: 2011 ve Beylik: 2011).

⁶ Makalede kullanılan veriler üzerinde kayıt dışı ekonominin etkisi veya verilerin kapsamı hakkında bir yorumda bulunulmadan konu, eldeki verilerin analizi çerçevesinde işlenmiştir.

alınmışlardır. Analizlerde kullanılan **EK Tablo 1**'deki verilerin tanımları şöyledir (TÜİK, 2010: XI, XII):

- **Kurulan şirket ve kooperatifler:** İlgili yılda ticaret siciline tescil olan ve Türkiye Ticaret Sicil Gazetesi'nde kurulduğu ilan edilen şirket ve kooperatiflerdir.

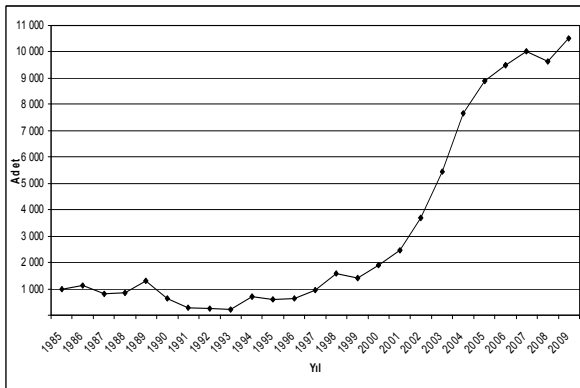
- **Kapanan şirket ve kooperatifler:** Borçlar Kanunu veya Türk Ticaret ve Kooperatifler Kanunu'nda kapanma için belirtilen durumlardan birisinin gerçekleşmesi halinde, şirketlerin ve kooperatiflerin sona ermesi ve bu durumun ilgili yılda Ticaret ve Sicil Gazetesi'nde ilanı yapılan şirket ve kooperatiflerdir.

- **Sermaye:** Şirket veya kooperatiflerin para, alacak, kıymetli evrak taşınır veya taşınmaz mallar, ticari itibar ve işletmeler vb. toplam değerleridir.

- **Sermaye artışı veya azalışı:** Esas sermayeleri artırılan veya azaltılan şirket ve kooperatiflerin artan veya azalan sermaye toplamlarını göstermektedir.

Bu şekilde tanımlanan eldeki verilerden, kapanan ve sermaye azalışı yaşanan şirket ve kooperatiflerin verileri, aşağıdaki analizlerde kriz yıllarında sermayenin değersizleşmesinin göstergeleri olarak kabul edileceklerdir. Türkiye'de 1986, 1989 - 1991 (Körfez Savaşı), 1994 (5 Nisan kararlarıyla sonuçlanan kriz), 1998-1999 (Asya Krizi), 2001 (IMF'nin İstikrar Programının bitişi) ve 2008-2009 yılları kriz yıllarıdır. Aşağıdaki **Grafik 1**'de kriz yıllarında sermayenin değersizleşmesinin öncelikli göstergeleri olarak alınan kapanan ve sermayesi azalan şirket ve kooperatif sayısının seyri izlenmektedir.

Grafik 1: Kapanan ve Sermayesi Azalan Şirketlerin Toplam Sayısı (1985-2009)

Kaynak: (TÜİK, 2010: 1 ve TOBB)

Grafik 1'de 2001 krizine dek, kriz yıllarında yükselen sözkonusu seyrin kriz ertesinde düştüğü ancak, 2001-2009 arasındaki dönemde kapanış ve sermaye azalışlarının düşme eğilimi göstermeden, görece daha yüksek ve sürekli artış seyrinde oldukları görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye'de krizlerde kapanan ve sermayesi azalan şirket sayısı artmaktadır ancak, 2000 yılı sonrasındaki kapanış ve sermaye azalışlarında artış sadece kriz yıllarında değil; süreklilik göstererek devam etmiştir. Bu nedenle krizde sermayenin değersizleşmesinin anlaşılması için konunun daha ayrıntılı olarak ele alınması gereklidir. Aşağıda ilgili verilerin kriz sürecinde diğer gelişmelerle karşılaştırılması yapılacaktır.

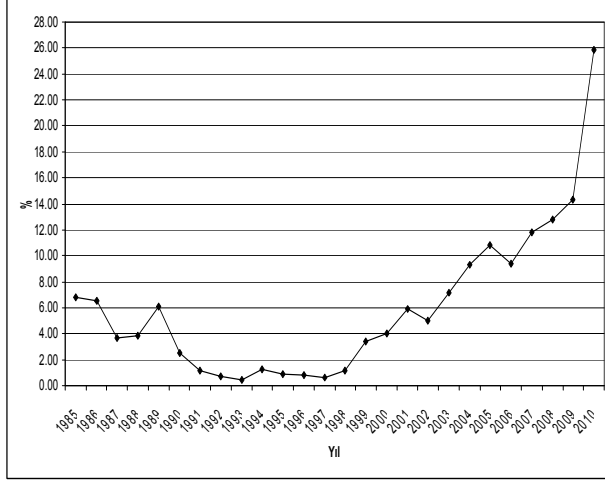
Örneğin yukarıdaki **Grafik 1**'de 2001 krizi sonrasında sürekli yükseliş seyrinde olduğu görülen kapanan ve sermayesi azalan şirket ve kooperatif sayısı, ilgili yıllardaki toplam girişim sayısı ile karşılaştırıldığında, değersizleşmenin göstergesi olarak kullanılan rakamların seviyesi görülebilmektedir. Öyle ki kapanan ve sermayesi azalan örneklerin TÜİK (a)'nın "Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri"nden elde edilen yıllık toplam girişim⁷ sayısına oranı 2003-2008 yılları arasında sırasıyla %0.21, %0.27, %0.32, %0.36, %0.37 ve %0.39'dur. Dolayısıyla yükselen bir seyir olsa da, faal girişime oranla kapanan ve sermayesi azalan örnekler oldukça düşüktür. Bu derece düşük seviyedeki oranların neden olabileceği kısmi bir değersizleşmenin ortalama kâr oranlarını yükselterek krizi ötelemede işlevinin düşük olabileceği düşünülmektedir.

Konunun desteklenmesi için 1985-2009 yılları arasında kapanan ve sermayesi azalan şirket ve kooperatif sayısının, aynı yıllarda kurulan ve sermaye artıran şirket ve kooperatif sayısına oranı hesaplanmış ve bu çerçevede aşağıda **Grafik 2** oluşturulmuştur.

Grafik 2: Kapanan ve Sermayesi Azalan Şirket ve Kooperatiflerin, Kurulan ve Sermayesi Artan Şirket

⁷ "Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri" içinde girişimin tanımı şöyledir: "Kaynakların tahsisine ilişkin karar alma özelliğini kullanarak mal ve hizmet üreten bir organizasyon birimidir. Girişim, bir veya birden fazla yerde bir veya birden fazla faaliyet yürüterek piyasaya mal ve hizmet üreten gerçek veya tüzel kişiliklerdir" (TÜİK, 2011: VIII). Sözkonusu istatistiklerin son araştırma yılı 2008'dir.

ve Kooperatif Sayısına Oranı (1985-2010) (%)

Kaynak: (TÜİK, 2010:1 ve TOBB)

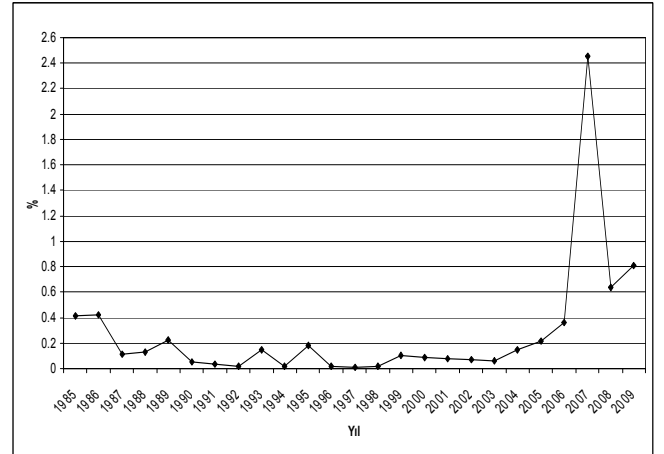
Grafik 2'ye göre kapanan ve sermayesi azalan şirket ve kooperatif sayısının, kurulan ve sermayesi artanların toplamına oranı, 1985-2010 yılları arasında en düşük % 0.44 (1993 yılında) ve en yüksek % 26 seviyesi (2010 yılında) arasında dalgalanmıştır. Sözkonusu oranlar, değersizleşmenin göstergesi olarak kabul edilmiş olan göstergelerin (kapanış ve sermaye azalışı) yine genel olarak düşük seviyesini ifade etmektedir.

Grafik 2, şirket ve kooperatiflerin ekonomik koşullardan etkilenme durumlarının analizi için de kullanılabilir. Örneğin 1986 yılında yaşanan krizde kapanan ve sermayesi azalan şirketlerin açılan ve sermayesi artan şirketlere oranı % 6.56 olurken, izleyen yılda % 3.65'e gerilemiştir. 1989 krizinde ise sözkonusu oran % 6.5; 1990 krizinde bu oran % 2.46; 1991'de % 1.13'tür. 1989 yılında 14,882 yeni şirket kurulmasına karşın 1,286 şirket kapanmıştır. 1990 yılında ise 18,699 şirket kurulmuş, 644 şirket kapanmıştır. Körfez Savaşı'nın tetiklediği 1991 krizinde 17,942 şirket kurulurken, 264 şirket kapanmıştır. 5 Nisan kararlarıyla sonlanan 1994 krizi de şirketlerin faaliyetini etkilemiştir. 1994 yılında 48,573 şirket açılırken 690 şirket faaliyetini sonlandırmıştır. Buna göre yukarıda ifade edilmiş olan kriz yıllarında kapanan ve sermaye azaltan şirket ve kooperatiflerin, açılan ve sermaye artıran şirket ve kooperatiflere oranında artış

görülmektedir. Ancak 1986 ile 1999 krizi (Asya krizinin etkisiyle IMF ile stand-by anlaşmasının imzalandığı kriz) arasındaki yıllarda sözkonusu oranın seyri genel olarak aşağı salınımlı iken; 2000 ile 2010 yılları arasında yukarı doğru salınımlıdır. 2000 yılı sonrasında kriz yıllarında artan iflas eden ve sermaye azaltan şirket ve kooperatiflerin oranı, krizler sonrasında azalış göstermiş de olsa, dönemde seyir olarak artmaktadır.

1985-2009 yılları için aynı analiz, sayı üzerinden değil de, sermaye tutarı üzerinden yapıldığında aşağıdaki **Grafik 3** çizilebilmektedir.

Grafik 3: Kapanan ve Sermayesi Azalan Şirket ve Kooperatiflerin, Kurulan ve Sermayesi Artan Şirket ve Kooperatif Sermayesine Oranı (1985-2010) (%)

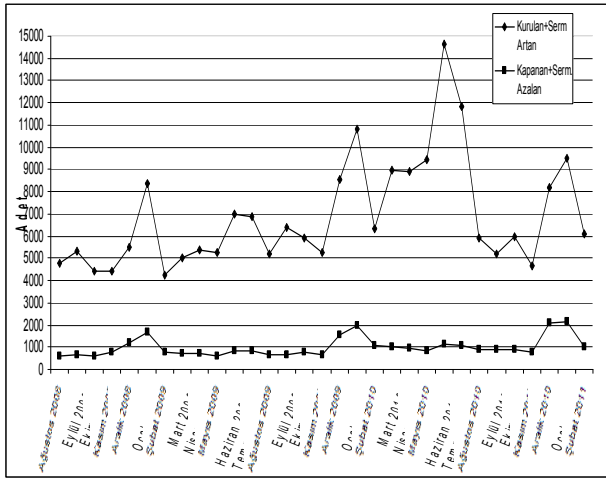
Kaynak: (TÜİK, 2010:1 ve TOBB)

Grafik 3'te, yıl bazında kapanan ve sermayesi azalan şirket ve kooperatiflerin toplam sermayesinin, kurulan ve sermayesi artan şirket ve kooperatiflerin sermayesine oranı incelendiğinde yine, yukarıda şirket ve kooperatif sayısı üzerinde yapılan analizdeki seyir ulaşılmıştır. **Grafik 3'te,** kapanan ve sermayesi azalan şirket ve kooperatif sermayesinin oranının en yüksek seviyesinin 2007 yılında % 2.5 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Bu durum ise, sermaye olarak da değersizleşmenin göstergesinin düşük seviyesini sergilemektedir.

Yukarıda 1985-2009 arasında yıl bazında yapılmış olan analizler, son küresel kriz olan 2007'de

ABD’de başlayan krizin aylık verileri üzerinden aşağıda ele alınacaktır. Türkiye’de krizin başlangıç tarihinin belirlenmesinde yabancı sermaye ve toplam sermaye büyüklüklerinden birisindeki belirgin bir düşme temel alındığında, sözkonusu krizin Türkiye’de Ekim 2008-Ekim 2009 arasında (on üç ay) sürdüğü görülmektedir (Boratav, 2010: 256). Sözkonusu aylar ve sonrasındaki şirket ve kooperatif bilgilerinden oluşturulan **Grafik 4** aşağıda yer almaktadır.

Grafik 4: Kurulan ve Sermayesi Artan Şirket ve Kooperatif Sayısı ile Kapanan ve Sermayesi Azalan Şirket ve Kooperatif Sayısı (Adet, Eylül 2008-Şubat 2011)

Kaynak: (TÜİK b ve TOBB)

Grafik 4’e göre, kapanan ve sermayesi azalan şirket sayısında her yıl izlenen kısım, aralık, ocak aylarındaki dönemsel olarak gerçekleşmekte olan artışlar dikkate alınmadığında, Türkiye’nin son krizden etkilene derecesine bağlı olarak, kriz döneminde değersizleşmenin ifadesi olarak alınabilen şirket iflaslarının yaşanmadığı söylenebilmektedir. Öyle ki kriz dönemi olan Ekim 2008- Ekim 2009 arasında, kapanan ve sermayesi azalan şirket ve kooperatiflerin, kurulan ve sermayesi artırılan şirket ve kooperatiflerin sayısına oranı en yüksek Aralık 2008’de %22 olarak hesaplanmıştır. Kriz sonrasındaki aylarda sözkonusu orandaki en yüksek değerler ise yine Aralık 2009’da %18 ve Aralık 2010’da %26 civarındadır. Ayrıca son kriz sürecindeki değersizleşme adet olarak değil, sermaye tutarı açısından hesaplandığında, değersizleşen sermaye miktarının da düşüklüğü net olarak görülmektedir. Öyle ki

(TÜİK (b)) verileri aracılığıyla kriz aylarında ve 2009 Aralık⁸’a kadar geçen süreçte kapanan ve sermayesi azalan şirket ve kooperatiflerin sermayesinin, kurulan ve sermayesi artırılan şirket ve kooperatiflerin sermayesine oranı en yüksek Eylül 2009’da % 2.1 oranında hesaplanmıştır. Dolayısıyla son kriz sürecinde de yaşanmakta olan kapanmalardaki sermaye tutarının düşüklüğü, krizi ötelemede etkili olabilecek denli yüksek seviyede değersizleşmenin gerçekleşmediğini göstermektedir. Ancak varolan düşük seviyedeki değersizleşmenin hangi sektörlerde gerçekleştiğini görmek, konunun kriz sürecindeki etkisi hakkında daha ayrıntılı yorum yapabilmeyi sağlamaktadır. Bu nedenle konunun, sektörel bazda analizi önemlidir.

Yukarıda krizin ötelenme imkanları arasında sayılmış olan üretken emeğin payının artırılması konusu çerçevesinde üretken emeğin tanımı yapılmıştır. Buna göre üretken emeğin faaliyette bulunduğu alanlar, üretken sektörler olarak tanımlandığında genel olarak artı değer üretiminin olmadığı hizmet alanları gibi sektörler üretken olmayan sektörler olarak ifade edilmektedir. Aşağıdaki **Tablo 2**, kriz yılları olan 2008 ve 2009’da kapanan şirketlerin sayısının üretken-üretken olmayan sektörler için dağılımını göstermektedir.

Tablo 2: Kapanan Şirketlerin Sektörel Dağılımı (adet ve sermaye olarak)

⁸ 2009 sonrasında şirket istatistiklerinin hesaplanması görevi TÜİK’ten TOBB’a devredilmiş ve 2010 itibarıyla TOBB hazırladığı raporlarda kapanan şirketlerin sermaye tutarını göstermektedir. Bu nedenle kriz sonrasında kapanan şirketlerinin sermaye tutarları, elde edilen son veri olarak 2009 Aralık ayına dek izlenebilmektedir.

	ADET		Sermaye (YTL)	
	2008	2009	2008	2009
<i>Üretken Sektörler</i>				
Tarım	74	73	4.350,285	73
Madencilik/taşocakçılığı	46	61	245	6.060
İmalat	2348	2718	11.872,660	19.250,273
Elektrik-Gaz- Buhar Üretimi/Dağıtım	50	39	1.250,045	100,137
İnşaat	1246	1354	2.889,829	5.956,340
Ulaştırma-Depolama	634	575	4.130,782	523,514
Toplam	4398	4820	24,493,846	25,836,397
<i>Üretken Olmayan Sektörler</i>				
Ticaret-Otel	3414	3634	17.077,689	23.799,238
Mali İşler- Sigortacılık	186	214	80,182	1.345,457
Sosyal Toplumsal Hizmetler	162	154	440,157	415,577
Diğer Hizmetler	1418	11573	19,019,384	5,364,128
Toplam	5180	15575	36,617,412	30,924,400
Genel Toplam	9578	20395	61,111,258	56,760,797

Kaynak: (TÜİK, 2010: 6-11)

Tablo 2 incelendiğinde, ABD’de finans kesimindeki iflaslarla kendisini gösteren son krizde Türkiye’de gerek kapanan şirket sayısı gerekse de kapanan şirket sermayesi bakımından en yüksek değerlerin “ticaret ve otelcilik” (toptan ve perakende ticaret ile otel ve lokantalar) başlığında olduğu görülmektedir. İkinci sırada ise reel sektörde imalat sanayiinin olduğu izlenmektedir⁹. Kapanan şirketlerin 2008’de sayı olarak %54’ü, 2009’da %76’sı ve sermaye olarak da 2008’de %60 ve 2009’da %54’ü üretken olmayan sektörlerde gerçekleşmiştir. Reel sektörlerde iflasların, üretken olmayan sektörlerdeki göre düşük olması, artı-değerin üretildiği alanlarda düşük verimlilikte çalışmanın görece sürdüğü gösterdiğinden, sermayenin değersizleşmesi ve krizi öteleme açısından olumsuz bir durum olarak yorumlanmalıdır. Ancak, diğer yandan krizin ötelenmesi açısından artı-değer üretiminin olmadığı ticaret ve otelcilik alanlarındaki kapanan şirketlerin yüksek oranı, sözkonusu alanlardaki sermayenin üretken alanlara aktarılmasına ve böylece üretken emeğin payını ve dolayısıyla da artı-değer oranını artırmaya

⁹ “Diğer Hizmetler” başlığında kapanan şirketler sayı ve sermaye olarak yüksek tutardadır. Ancak bu başlık yukarıda ayrıca sınıflandırılmayan farklı hizmet sektörlerini içerdiğinden toplam bir rakamdır.

imkan verebildiği oranda ortalama kâr oranlarının yükseltilebilmesine de katkı sunabilmektedir.

Kurulan şirketlerin ve kapanan şirketlerin ortalama sermaye tutarları analiz edildiğinde, sermayenin önemli bir gelişimi daha izlenmektedir. Sözkonusu durumun incelenmesi için her yıl kurulmuş şirketlerin toplam sermayesi o yıl kurulan şirket sayısına bölünmüş ve kurulan şirket başına ortalama sermaye tutarı elde edilmiştir. Aynı hesaplama yöntemi kapanan şirketler ve sermaye arttıran şirketler için de yapılarak, kapanan şirket başına ve sermaye arttıran şirket başına ortalama sermaye tutarı bulunmuştur. Sözkonusu hesaplamalar sonrasında bulunan yıl bazında veriler aşağıdaki **Tablo 3**’te görülmektedir.

Tablo 3: Kurulan, Sermaye Arttıran ve Kapanan Şirket Başına Ortalama Sermaye (YTL*1000)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Kurulan Şrkt. Başına Serm.	33	77	82	69	89	118	163	181	228	252	230	249
Sermaye Arttıran Şrkt. Başına Serm.	332	602	917	556	679	741	853	919	1,504	2,185	2,058	v.y.
Kapanan Şrkt. Başına Serm.	2	1	4	2	3	2	5	3	6	6	5	v.y.

Kaynak: (TÜİK, 2010: 1 ve TOBB)’dan hesaplanarak oluşturulmuştur.

Tablo 3’e göre, ortalama rakamlar alındığında gerek yeni kurulan ve sermaye arttıran, gerekse de kapanan şirket başına ortalama sermaye yıllar itibariyle artış göstermektedir. Ancak yıllar itibariyle kurulan ve sermaye arttıran şirketlerin ortalama sermayesindeki artış, kapanan şirketlerin ortalama sermaye tutarından daha doğrusal ve hızlı bir artış seyri göstermektedir. Öyle ki örneğin 1999 yılında kapanan şirket başına ortalama sermaye tutarı, kurulan şirket başına ortalama sermayenin %6’sı iken; bu oran ilerleyen yıllarda küçülerek %1’in dahi altına düşmüştür. Sözkonusu oran, kriz yılları olan 2008 ve 2009’da ise sırasıyla %2.53 ile %2.38 olarak hesaplanmıştır. Bu hesaplamalar, iki önemli olguyu sergilemektedir. Bunlar, sermayenin merkezileşmesi olgusu ve sermayenin değersizleşmesinin krizi ötelemedeki sınırınıdır. Aşağıda sözkonusu iki konu analiz edilecektir.

Yeni üretim yöntemleri, yatırımın asgari ölçeğini artırarak işçi başına düşen sermaye tutarını yükseltip, sermayeyi yoğunlaştırmaktadır. Kriz nedeniyle hem pazarlar daralıp hem de kâr oranları düşmeye başlayınca, görece düşük üretkenlikte üretim yapan sermaye, yüksek üretkenlikte çalışan yoğunlaşmış sermayeyle rekabet sürecinde ya güçlü sermayelerce yutulur veya iflas ederek üretim aracı olmaktan çıkar. Bu durum sermayenin merkezileşmesi (sermayenin temerküzüdür)¹⁰. Böylece üretim sürecinde sermayenin yoğunlaşmasına, toplumsal sermayenin merkezileşmesi eşlik etmektedir (Savran, 1988: 49 ve Shaikh, 2005: 513). Yukarıdaki **Tablo 3**'teki veriler aracılığıyla yapılan hesaplamalar, kapanan şirketlerin, kurulan ve sermaye artırımında bulunan şirketlere nazaran ortalama olarak görece küçük sermayeli şirketler olduklarını göstermektedir. Gayrisafi sabit sermaye oluşumunun, GSYH'ya oranı ele alındığında, kriz aylarında %23'ten %18'e düşen sözkonusu oranın kriz sonrasında artması, örneğin Ekim 2010'da %27'ye yükselmesi de, faaliyette bulunan şirketlerin sermaye yoğunluğundaki artışı desteklemektedir (TCMB). Küçük sermayeli şirketlerin iflası ve bunların sermayelerinin büyük sermayeli şirketlerce elde edilmesi, sermayenin yoğunlaşmasının ve merkezileşmesinin göstergesi olarak yorumlanabilmektedir.

Yukarıdaki hesaplamaların gösterdiği diğer bir konu ise, değersizleşme ve krizin ötelenmesi arasındaki döngünün bir sınırının bulunmasıdır. Çünkü her aşamada ötelenen kriz, faaliyetlerine devam eden firmalarca hep daha yüksek teknolojik ilerlemelerle ve emeğin artan üretkenliğiyle telafi edilmektedir. Yukarıda yapılan hesaplamalarla gösterildiği üzere yeni kurulan her şirketin ortalama olarak yıllar itibarıyla daha yüksek sermayeyle faaliyetine başlaması, ileride olası bir krizde değersizleşmesi gereken sermaye tutarının da sürekli artması anlamına gelmektedir. Bu

¹⁰ Sermayenin yoğunlaşması, birikim yoluyla yoğunlaşmanın artmasıdır. Sermayenin merkezileşmesi ise rekabet ve kredi aracılığıyla yoğunlaşmanın artması sürecidir (Shaikh, 2005: 513). Yani sermayenin yoğunlaşması, sermayenin artı-değer birikimiyle büyümesidir; sermayenin merkezileşmesi ise küçük sermayelerin birleşmesi veya bunların sermayesine büyük sermaye tarafından el konulmasıyla sermayenin dağılımında bir değişimdir.

durum ise krizi ötelemenin (ortalama kâr oranlarını yükseltmenin) bir yolu olan sermayenin değersizleşmesinin zorlaşmasına yolaçmakta ve kriz sürecinin uzamasına neden olabilmektedir. Dolayısıyla krizi ötelemenin diğer yöntemlerinde de varolan çelişkili süreç, yani krizi öteleme yönteminin ilerleyen süreçte krize neden olma diyalektiği, sermayenin değersizleşmesi konusunda da geçerlidir.

SONUÇ

Küresel krizin Türk ekonomisinde özellikle Ekim 2008-Ekim 2009 arasında tüm sektörleri etkilediği, büyüme hızının düştüğü, sanayi üretiminin gerilediği ve işsizliğin arttığı görülmektedir. Sözkonusu krizin etkileri arasında en sık ifade edilen gelişmelerden bir tanesi şirket iflasları üzerine olmuştur. Makalede sözkonusu iflas gerçekleştirmelerinin iktisadi işlevi ve Türkiye için sayısal büyüklüğü araştırılmıştır.

Konu teorik olarak ele alındığında, iflasın sermaye birikimi açısından sadece olumsuz bir sonuç olarak tanımlanmaması gerektiği ifade edilmiş ve kriz sürecinde yaşanan iflasların, krizin ötelenmesinde de işlevleri olduğu belirtilmiştir. Öyle ki özellikle üretken olmayan firmaların üretimden çekilmesi ile üretkenlik artırılmakta; iflas edenlerin sabit sermayelerini ucuza elde eden ve faaliyetlerine devam eden firmaların işçi başına maliyetleri düşmekte ve yine iflas eden firmalar nedeniyle artan işsizlikte ücretler de düşebilmektedir. Tüm bu gelişmeler sabit sermayenin değerinin düşmesine, ücretlerin azalmasına ve dolayısıyla da sermayenin organik bileşiminin düşmesi aracılığıyla ortalama kâr oranlarının yükselmesine olanak sağlayabilmektedir. Böylece krizin bir sonucu olarak ortaya çıkan iflaslar, yine krizin ötelenmesinin de bir aracı olarak işlev görebilmektedir. İflasların, bu çerçevede faaliyetlerine devam edebilenlerin sermaye birikiminde olumlu rolü ifade edildiğinde, iflasların engellenmesi amacıyla uygulanan iktisadi politikaların ise kriz sürecinin uzaması, dış ödemeler açıklarının oluşması veya dış borçların artması gibi olumsuz sonuçlara neden olabilecekleri düşünülmüştür.

Türkiye'de krizler süresince yaşanan iflaslar incelendiğinde, kriz yıllarında şirket kapanışlarında ve sermaye azalışlarında bir artış yaşandığı tespit edilmiştir. 2008/2009 krizinde en fazla değersizleşme,

üretken olmayan bir sektör olan ticaret ve otelcilik alanlarında gerçekleşmiştir. Ancak gerek şirket sayısı gerekse sermaye tutarı açısından genel olarak iflasların oldukça düşük değerlerde oldukları görülmüştür. Sözkonusu düşük değerler, sermayenin değersizleşmesinin teorik olarak açıklanan işlevini, yani krizleri ötelemedeki rolünü yerine getiremediğini düşündürmektedir. Ayrıca yıllar itibariyle görece küçük firmaların iflas etmesi ve hep daha yüksek sermayeli şirketlerin kurulması, sermayenin merkezileşmesinin göstergesi olarak görülmüştür. Bu durum ise yeni kurulan şirketlerin daha fazla sermaye (teknoloji) yoğun olduklarını ve ileride yaşanabilecek olası bir krizde bunlardaki sermayenin değersizleşmesinin zorluğunu düşündürmüştür. Bu çerçevede sermayenin değersizleşmesinin krizi ötelemedeki rolünün giderek daha zorlaşacağı, etkisini yitireceği ve bu nedenle gelecekteki olası krizlerin sürekli bu yöntemle ötelenebileceği ifade edilmiştir.

KAYNAKÇA

AKSAYOĞLU, Volkan: (Şubat 2011), “İflas Ertelenen Amme Borçlusundan Olan Alacağa Gecikme Zammı Uygulanabilir mi?”, **Yaklaşım**, Sayı: 218, İnternet Adresi: www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/read_frame.asp?file_name=20110218634.htm, Erişim Tarihi: 07.Mayıs.2011.

BEYLIK, Ali: (Şubat 2011), “İflasin Ertelenmesinin Hukuki Boyutu”, **Yaklaşım**, Sayı: 218, İnternet Adresi: www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/read_frame.asp?file_name=20110218609.htm, Erişim Tarihi: 07.Mayıs.2011.

BORATAV, Korkut: (2011), “Üç Krize Dış Kaynak Hareketleri”, **Tülay Arın’a Armağan**, Derleyen Sermin Sarıca, Belge Yayınları, İstanbul, ss.253-269.

ÇOLAK, Mustafa: (Mart 2009), “Ekonomik Krizin Sonuçlarıyla Mücadelede Önemli Bir Adım: Koşullu Sicil Affı” **Yaklaşım**, Sayı: 195, İnternet Adresi: www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/read_frame.asp?file

[_name=20090314011.htm](http://www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/read_frame.asp?file_name=20090314011.htm), Erişim Tarihi: 08.Mayıs.2011.

GROSSMAN, Henryk: (2003), **La Legge dell’Accumulazione e del Crollo del Capitalismo**, III, 1, 11, La Contraddizione, Mayıs-Haziran, Roma, no. 96, ss.95-98.

HARMAN, Chris: (2007), “The Rate of Profit and the World Today”, **International Socialism**, issue 115, Temmuz, İnternet Adresi: www.isj.org.uk/?id=340, Erişim Tarihi: 13.Şubat.2009

KATZ, Claudia: (2004), “Aşama, Evre ve Krizler”, **XXI. Yüzyılda Emperyalizm**, Çev. U. Uraz Aydın, Yazın Yayıncılık, İstanbul, ss. 7-53.

MANDEL, Ernest: (1986), **Kapitalist Gelişmenin Uzun Dalgaları**, Çev. Doğan Işık, Yazın Yayıncılık, İstanbul.

MANDEL, Ernest: (2008), **Marksist Ekonomi El Kitabı**, Çev. Orhan Suda, Özgür Üniversite Kitaplığı: 68, Maki Basın Yayın, 3. bsk., İstanbul.

MARX, Karl: (2004) [1867], **Kapital**, Birinci Cilt, Çev. Alaattin Bilgi, Sol Yayınları, 7. bsk, Ankara.

MOHUN, Simon: (2006), “Her Emek Değer Yarattır mı?”, **Kapitalizme Reddiye Marksist Bir Giriş**, Ed. Alfredo Saad-Filho, Çev. Aslı Engin, Yordam Kitap, İstanbul, ss.58-76.

MOSELEY, Fred: (2006), “Marksist Kriz Teorisi ve Savaş Sonrasında ABD Ekonomisi”, **Kapitalizme Reddiye Marksist Bir Giriş**, Ed. Alfredo Saad-Filho, Çev. Şükrü Alpagut, Yordam Kitap, İstanbul, ss.255-269.

MOSELEY, Fred: (2007), “Marx, Minsky, and Crotty on Crises in Capitalism”, **Political Economy Research Institute**, Presented at Rebellious Macroeconomics: Marx, Keynes & Crotty, A conference in honor of James Crotty.

SAVRAN, Sungur: (1988), “Bunalım, Sermayenin Yeniden-Yapılanması, Yeni Liberalizm”, **Dünya Kapitalizminin Bunalımı**, Alan Yayıncılık, Der.Nail Satlıgan, Sungur Savran, İstanbul, ss.19-65.

SHAIKH, Anwar: (2005), “Ekonomik Bunalımlar”, **Marksist Düşünce Sözlüğü**, Çev.Ali Doğan, Yay. Yön.Tom Bottomore, İletişim Yayınları, 4.bsk., İstanbul, ss.180-184.

SIPAHI, Nihal: (Aralık 2003), **Problemlili Kredilerin Yeniden Yapılandırılması Uluslararası Uygulamalar ve Türkiye Örneği**, TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Basılmamış Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara, İnternet Adresi: www.tcmb.gov.tr/kutuphane/TURKCE/tezler/nihalsipahi.pdf, Erişim Tarihi: 08.Mayıs.2011.

SWEEZY, Paul M.: (1970), **The Theory of Capitalist Development**, Modern Reader, New York.

TCMB: (2008), **Finansal İstikrar Raporu**, Sayı: 7, Ankara, İnternet Adresi: http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/finist/Fir_TamMetin7.pdf, Erişim Tarihi: 08.Mayıs.2011.

TCMB: (2011), Gayri Safi Sabit Sermaye Oluşumu ile GSYİH, **Elektronik Veri Dağıtım Sistemi**, İnternet Adresi: <http://evds.tcmb.gov.tr/fame/webfactory/evdpw/rpt/1286192.csv>, Erişim Tarihi: 7.Mayıs.2011.

TOBB: **Kurulan/Kapanan Şirket İstatistikleri**, İnternet Adresi: <http://www.tobb.org.tr/Sayfalar/ResmiIstatistikler.aspx>, Erişim Tarihi: 02.Mayıs.2011.

TONAK, Ahmet: (2009), “Krizi Anlarken”, **Çalışma ve Toplum**, No: 2009/1, İstanbul, s.29-44.

TROÇKI, Lev: (2000), [1923], “Kapitalist Gelişme Eğrisi”, **Gündelik Hayatın Sorunları**, Yazın Yayıncılık, ss.306-314.

TÜİK: (2010), **Şirket, Kooperatif ve Ticari Ünvanlı İşyeri İstatistikleri**, Yayın No:3439, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara, İnternet Adresi: http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&K_T_ID=10&KITAP_ID=98, Erişim Tarihi: 05.Mayıs.2011

TÜİK: (2011), **Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri**, Yayın No: 3501, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara, İnternet Adresi: www.tuik.gov.tr/IcerikGetir.do?istab_id=153, Erişim Tarihi: 08.Mayıs.2011.

TÜİK(a): **Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri Tabloları**, İnternet Adresi: http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=30&ust_id=9, Erişim Tarihi: 03.Mayıs.2011

TÜİK(b): **Haber Bültenleri (Yıllık Kapanan-Kurulan Şirketler)**, İnternet Adresi: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=1927>, Erişim Tarihi: 02.Mayıs.2011.

EK

Tablo 1: Kurulan, Statüsü ve Sermayesi Değişen, Kapanan Şirket ve Kooperatiflerin Sayı ve Sermayeleri

	Kurulan		Sermayesi Artan		Sermayesi Azalan		Kapanan	
	A*	B**	A	B	A	B	A	B
1985	13 917	289 193	558	32 007	1	1	981	1 333
1986	16 043	439 565	867	92 511	14	746	1 095	1 514
1987	21 128	1 661 968	1 115	111 120	13	164	798	1 870
1988	20 481	1 447 986	1 643	634 478	11	56	847	2 721
1989	14 882	1 539 461	6 531	11 450 088	9	1 062	1 286	28 222
1990	18 699	5 176 916	7 651	22 096 681	5	7 049	644	6 197
1991	17 942	5 752 325	6 524	34 737 803	13	11 938	264	3 231
1992	27 816	10 358 739	5 085	32 186 216	1	2 500	232	3 451
1993	43 841	16 428 639	6 062	61 123 208	6	10 803	218	102 955
1994	48 573	23 924 117	7 781	174 944 932	-	-	690	36 565
1995	56 046	75 045 722	12 940	273 167 677	4	609 510	595	18 471
1996	55 303	168 572 207	19 511	516 361 076	4	85 000	631	40 743
1997	67 898	311 967 295	93 922	2 241 308 985	3	140 000	949	100 435
1998	57 377	743 603 852	79 644	5 361 603 809	3	12 045	1 584	900 498
1999	27 083	893 325 592	14 197	4 707 064 888	11	3 057 510	1 408	2 721 032
2000	33 161	2 551 633 180	13 815	8 311 297 541	8	7 810 246	1 887	1 349 026
2001	29 665	2 430 148 486	12 295	11 277 013 691	6	96 901	2 464	10 824 827
2002	30 842	2 118 499 911	42 354	23 548 489 068	20	10 696 002	3 667	6 313 551
2003	32 259	2 872 952 445	43 637	29 615 862 025	10	5 689 724	5 436	13 970 389
2004	40 919	4 820 973 401	41 326	30 630 949 036	17	32 925 900	7 660	18 938 058
2005	47 401	7 717 272 540	34 587	29 504 745 446	21	38 908 848	8 886	40 775 440
2006	52 699	9 534 725 847	48 888	44 922 614 703	32	163 182 903	9 471	31 674 576
2007	55 350	12 605 873 186	29 218	43 940 908 877	47	1 330 373 760	9 954	58 638 560
2008	49 003	12 338 216 743	26 116	57 064 746 463	65	378 291 549	9 578	61 111 258
2009	44 472	10 208 570 367	28 868	59 407 689 814	103	504 700 923	10 395	56 760 797
2010	51 971	12 954 588 734					13 442	

Kaynak: (TÜİK, 2010:1 ve TOBB)

A*=Sayı B**=Sermaye YTL